

УДК 796.011

Завальнюк О. В.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

У статті зосереджено увагу на концепції вітчизняної освітньої парадигми подальшого розвитку галузі фізичної культури і спорту, здійснено спробу концептуалізації виховної функції фізичної культури і спорту. Доводиться думка про те, що спорт і фізичне виховання в контексті гуманістичної освітньої парадигми, завдяки новітнім інноваційним механізмам, покликані забезпечити інтеграцію в систему суспільних відносин кожної людини незалежно від її фізичних можливостей і спортивного потенціалу. Проте в умовах сучасної соціокультурної динаміки стає все важче діагностувати, які саме ціннісні пріоритети несе сучасний спорт і фізична культура, наскільки їх традиційний виховний вплив здатен допомагати людині знаходити світоглядні орієнтації для власних вчинків.

Ключові слова: спорт, фізична культура, цінності, виховання, освіта, діяльність, концептуалізація, особистість, студентська молодь.

Постановка проблеми. Парадигмальні трансформації в системі освіти в цілому мають продовжити процес переходу до якісно нової (гуманістично-орієнтованої) концепції фізичного виховання молоді, яка б успішно реалізовувала стимулювання зацікавленості державних, громадських, самодіяльних і комерційних структур у всебічному розвитку фізкультурно-спортивного руху, його матеріально-технічної бази, в організації міжнародних і національних змагань, у забезпеченні широкого доступу громадян до різноманітних фізкультурно-оздоровчих і спортивних послуг; допомагала б вихованню в населення України спортивного менталітету, відповідних мотиваційних і поведінкових якостей, активної соціальної орієнтації на оздоровлення та гідний спосіб життя за допомогою фізкультурно-спортивних вправ і занять; сприяла б оволодінню органами управління та їх підрозділами на місцях мистецтвом ефективного використання ринкових форм фізкультурно-спортивної діяльності, стилем і методами роботи, які повністю відповідають потребам ринкової економіки і спрямовані на досягнення високої соціальної, економічної ефективності галузі фізичної культури і спорту [5, с. 2-4].

У сучасних дослідників виникає важливий аргумент на користь вивчення значущості фізичної культури для всебічного розвитку людини. І здійснюється спроба осмислити ціннісний потенціал феномена впливу спортивної діяльності на особистість. У теорії спорту і фізичної культури є загальноновизнаним факт їх тлумачення як плідних інструментів виховання сучасної особистості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Як вказує у своїй статті І. Малинський, «... усвідомлення суті фізичної культури як явища «духовно-фізичного» є результатом достатньо довгого розвитку знань про неї (пройдений шлях її медико-біологічних основ до філософського осмислення), передбачивши необхідність переходу від теорії виховання (яка не виключає однак її й базується на взаємозв'язках всіх видів виховання) до теорії культури фізичного в людині, яка ґрунтується вже на діяльнісному підході, функціонування системи фізичної культури і її взаємозв'язку зі всіма видами культури. Це передбачає зміну всієї системи мислення про таке культурне явище, яка повинна знаходити відображення у змісті теорії фізичної культури, що формується, як базової для модернізації фізкультурної освіти» [8].

Мета дослідження полягає у обґрунтуванні концептуалізації виховного потенціалу впливу інноваційних механізмів вітчизняної освітньої парадигми на розвиток галузі фізичної культури і спорту.

Завдання роботи

1. Окреслити проблему концептуалізації соціального буття фізичної культури.
2. Розкрити виховний вплив фізичної культури і спорту на становлення особистості.
3. Обґрунтувати вплив інноваційних механізмів вітчизняної освітньої парадигми на розвиток галузі фізичної культури і спорту.

Результати дослідження. До суспільних цінностей фізичної культури зазвичай дослідники відносять «накопичені людством спеціальні знання, спортивну техніку, технології спортивної підготовки, методики оздоровлення, кращі зразки моторної діяльності, спортивні досягнення – все те, що

створене людьми для фізичного вдосконалення, оздоровлення та організації здорового способу життя» [7, с. 33]. Як зазначають Ю. Долинний, С. Черненко, О. Олійник, фізична культура і спорт можуть і повинні взяти на себе частково функції протистояння негативним соціальним впливам на молодь. У свою чергу, це вимагає переосмислення всієї методології використання фізичної культури і спорту в роботі з молоддю. Насамперед, має змінитися відношення до тих, хто займається, перетворення їх з «об'єкта фізичного розвитку і підготовки» на «суб'єкт саморозвитку», а це можливо тільки при орієнтації фізичної культури на цінності й інтереси сучасної молоді [3, с. 212].

Модернізація сучасного освітнього процесу передбачає створення такого навчально-виховного поля, яке цілеспрямовано орієнтує особу на самовизначення, саморегуляцію, саморозвиток, щоб повноцінно проявити себе в подальшій діяльності, зокрема, при вирішенні основної установки для спортсмена – досягненні високого спортивного результату, а в масовому спорті саморегуляція поведінки дасть можливість підліткові уникнути впливу таких соціальних явищ, як юнацький алкоголізм, наркоманія, токсикоманія і т. ін. [11].

Особистий же рівень засвоєння цінностей фізичної культури, як правило, визначається фізичними вміннями та навичками, здатністю особистості до раціональної самоорганізації власного здорового стилю життя, знаннями та досвідом індивіда у сфері фізичного вдосконалення, соціально-психологічними настановами, рівнем залучення до активних занять фізкультурно-спортивною діяльністю. Аналізуючи виховну функцію спорту, варто зазначити його роль у становленні моральних якостей особистості.

Побуває думка, що великий спорт, зокрема, професійний, спотворює моральний вигляд особистості, несе із собою загрозу життю та здоров'ю людей. Така позиція нам видається однобічною.

Виховне значення спорту є величезним. Означений виховний потенціал спорту впливає з його сутнісних властивостей. Згідно з Л. Лубишевою, сама природа спорту володіє могутнім впливом на особистість: спорт для молоді – це школа характеру, мужності, волі, він гартує характер, вчить долати труднощі, тримати «удари долі» – спорт формує особистість, змушує боротися зі своїми слабкостями, переборюючи себе, і саме завдяки спорту людина вчиться володіти своїми емоціями, розуміти красу та вперше починає осягати ази правової культури, засвоювати правила «чесної гри» [6, с. 37]. При цьому, «актуалізація й підтримка моральної орієнтації спортсмена щодо своєї діяльності суттєво змінює те психосоматичне тло, на якому відбувається розвиток спортсменом власних фізичних якостей, освоєння ним техніки рухових дій, навчання стратегії змагальної боротьби» [4, с. 54].

Отже, вже за своєю сутністю спортивна діяльність стимулює розвиток самостійності, власної активності, суб'єктності особистості спортсмена. З погляду М. Візителя, спорт відтворює в дуже концентрованій, гранично узагальненій, емоційно насиченій і специфічним чином представленій формі ситуацію людського самоствердження. Його завдання в тому, аби знову і знову повертати людину до тієї ситуації, в яку вона реально поставлена як істота, яка володіє моральною волею і як така прагне до самореалізації і самоствердження [2, с. 17].

До ключових цінностей, трансльованих спортом, варто віднести свободу самореалізації особистості у гармонійному поєднанні індивідуальних особливостей та можливостей розуму та фізіології. Серед ціннісних орієнтацій особистості в спорті особливе місце посідають широкі можливості самореалізації та самоствердження. Ціннісними орієнтаціями особистості в сучасному спорті виступає також суспільне визнання, покращення власних фізичних можливостей і навичок, підвищення рівня інтелекту і збільшення світоглядного горизонту; отримання матеріального та морального задоволення, прагнення до досконалості, поліпшення особистих, групових і абсолютних рекордів, забезпечення себе і родини високими соціальними стандартами [1, с. 15].

Не секрет, що спортивне виховання та й, взагалі, спорт часто виступали інструментами поширення дегуманістичних ідеалів, сприяли утвердженню агресивних світоглядних настанов. Враховуючи це, у спортивній діяльності є усвідомленою потреба систематичного утвердження гуманістичної парадигми фізичного виховання. Саме цей підхід, за думкою переважної більшості дослідників, здатен забезпечити цілісний розвиток особистості, у якій були б гармонізовані розвиток фізичних навичок та світоглядних орієнтацій.

За визначенням С. Путрова, фізичне виховання – це процес вирішення певних виховно-освітніх завдань, якому властиві всі ознаки педагогічного процесу, проте відмінною його особливістю є те, що фізичне виховання забезпечує «системне формування рухових умінь і навичок і спрямоване на розвиток фізичних якостей людини, сукупність яких більшою мірою визначає її фізичну дієздатність» [10, с. 20-21].

Ми солідаризуємось із тезою В. Тихонова, що функції фізичної культури між собою тісно взаємозв'язані, і саме органічна єдність функцій фізичної культури, їх взаємопроникнення, перетворення мети однієї на засіб досягнення іншої, орієнтація всіх цілей функцій на розвиток особистості студента – необхідна умова виховання у молодих фахівців активної життєвої позиції, яка формує основи соціально зрілого інтелігента, що розуміє свою відповідальність перед суспільством і повною мірою реалізовує

творчий потенціал в різних видах діяльності [13], – як бачимо, спорт і фізична культура здатні підсилювати виховний вплив одне одного.

Отже, концептуалізуємо принципову відмінність у спортивному вихованні та вихованні фізичної культури особистості: фізичне виховання – це педагогічний процес формування фізичної культури особистості з тілесно-фізичними потребами і духовними цінностями як основи гармонійної особистості; спортивне виховання орієнтоване, здебільшого, на абсолютні параметри спортивних результатів, включаючи досягнення рекордів і пов'язаного з цим соціального престижу.

При цьому, до внутрішніх чинників, які впливають на ефективність фізкультурної освіти, слід віднести наявність орієнтації на цінності освіти і мотиви, що спонукають займатися самовихованням й самоосвітою. Співвідношення зовнішніх і внутрішніх чинників дозволяє говорити про певні тенденції розвитку системи фізкультурно-спортивної освіти в нових соціально-економічних умовах розвитку суспільства.

Дослідниця Л. Сущенко зауважує, що це, звичайно, не означає, що можна ігнорувати ті соціально-економічні умови, в яких функціонує фізична культура сьогодні. Це неодмінна умова вільного, не стримованого рамками адміністративно-наказової системи розвитку культури, зокрема й фізичної [12, с. 86].

Отже, виходячи із зазначеного, в умовах сучасної української вищої школи особливого статусу набуває робота щодо активізації кожного студента стосовно власного фізичного розвитку, а також безпосередньої активної участі в широкому спектрі спортивної діяльності, пропонованого університетським середовищем. Дослідник А. Піянзін виокремлює групи чинників, що обумовлюють формування позитивного ставлення студентів до цінностей фізичної культури:

- особистісно-духовна група чинників характеризує ціннісні орієнтації на фізичну культуру і ступінь їх реалізації в процесі навчальної фізкультурно-спортивної діяльності, задоволеність цим процесом, використовуваних інтеріоризованих цінностей у конструюванні особистісного соціокультурного середовища;

- психолого-педагогічна група чинників передбачає професійну спрямованість навчально-виховного процесу, його ефективність, забезпечення діагностики особистості й, на цій базі, індивідуалізацію навчального процесу, активізацію фізичного самовиховання і самовдосконалення, створення умов для самоактуалізації й самореалізації майбутніх фахівців;

- соціально-психологічна група чинників орієнтована на забезпечення гуманістичних стосунків у процесі занять, взаєморозуміння й підтримку;

- організаційно-методична група факторів спрямована на оволодіння операційними знаннями й уміннями, якими забезпечується вирішення завдань, що стоять перед фізичною культурою;

- матеріальна група чинників передбачає естетичні й санітарно-гігієнічні умови занять, наявність вільного часу, зручний розклад занять, наявність відповідного інвентарю, спортивної екіпіровки й умов побуту;

- соціально-демографічна група чинників розкриває вплив віку, статі, сімейного стану, національно-культурних традицій на формування ставлення до цінностей фізичної культури [9, с. 10].

Внаслідок цього ціннісні орієнтації будуть засвоєні як життєво важливі, і активна фізкультурно-спортивна діяльність буде супроводжувати особистість протягом всього життя.

Висновки. Дослідницьку увагу було зосереджено на концепції вітчизняної освітньої парадигми подальшого розвитку спортивної галузі. Доводиться думка про те, що спорт і фізичне виховання в контексті гуманістичної освітньої парадигми, завдяки новітнім інноваційним механізмам, покликані забезпечити інтеграцію в систему суспільних відносин кожної людини незалежно від її фізичних можливостей і спортивного потенціалу. Таким чином, розвиток фізичної культури і спорту, у соціальній інтеграції з іншими соціальними факторами, розширює свій вплив на особистість і соціум в цілому. Світоглядно-виховний потенціал цієї сфери людської діяльності зростає і знаходить своє відображення в системі виховання особистості та в її соціокультурному середовищі сучасного глобалізованого суспільства.

Нами концептуалізовано принципову відмінність у спортивному вихованні й вихованні фізичної культури особистості: фізичне виховання – це педагогічний процес формування фізичної культури особистості з тілесно-фізичними потребами і духовними цінностями як основи гармонійної особистості; спортивне виховання орієнтоване, здебільшого, на абсолютні параметри спортивних результатів, включаючи досягнення рекордів і пов'язаного з цим соціального престижу.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Подальші наші дослідження будуть тримати в полі дослідницької оптики проблему зміни цінностей, пропонованих фізичною культурою і спортом у відповідь на постійні соціокультурні трансформації, та, відповідно до цього, оновлювати концептуальні засади і безпосередні механізми реалізації виховного потенціалу фізкультурно-спортивної діяльності.

Використані джерела

1. Бацунов С. М. Спорт як соціокультурний феномен : автореф. дис ... канд. філос. наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії». Запоріжжя, 2012. 20 с.
2. Визитей Н. О. социальнo-культурных функций современного спорта. Теория и методика физического виховання і спорту. 2009. №4. С. 11-19.

3. Долинний Ю. О., Черненко С. О., Олійник О. М. Духовність у спорті вищих досягнень. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2005. № 10. С. 212–214.
4. Качуровський Д. О. Світоглядна і морально-вольова підготовка як завдання виховної роботи у сучасному спортивному плаванні. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2012. №2. С. 51–55.
5. Концепція фізичного виховання в системі освіти України. Фізичне виховання в школі. 1998. № 2. С. 2–4.
6. Лубышева Л. Интеграция спортивного и олимпийского воспитания в образовательном пространстве школы. Наука в олимпийском спорте. 2007. № 2. С. 36–40.
7. Лубышева Л. И. Концепция формирования физической культуры человека. М. : ГЦИФК, 1992. 120 с.
8. Малинський І. Й. Формування фізичної культури особистості в умовах гуманізації освіти : філософсько-педагогічний аспект. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum./VChdpu/ped/2012_97/Malyn.pdf
9. Пиянзин А. Н. Воспитание ценностного отношения студентов педвуза к физической культуре : автореф. дис... канд. пед. Наук. М. : МГПИ, 1992. С. 10.
10. Путров С. Ю., Соловійова Л. Г. Фізична культура в освітньому просторі вищого технічного навчального закладу : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНТУ, 2005. 343 с.
11. Скворцов Г. И. Педагогическая стратегия нравственного воспитания спортом // Физическая культура. Воспитание. Образование. Тренировка. 2005. № 3. – Режим доступу : <http://lib.sportedu.ru/press/fkvot/2005N3/p56-58.htm>
12. Сущенко Л. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект) : монографія. Запоріжжя: Запорізький держ. ун-т, 2003. 441 с.
13. Тихонов В. К. Фізична культура як компонент цілісного розвитку особистості студента. – Режим доступу : <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/Tihonov.php>

Zavalniyk E.

CONCEPTUAL ASPECTS OF INNOVATIVE MECHANISMS OF THE NATIONAL EDUCATIONAL PARADIGM AND THEIR INFLUENCE ON THE DEVELOPMENT OF THE FIELD OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS

The article focuses on the concept of the domestic educational paradigm of the further development of the field of physical culture and sports; an attempt is made to conceptualize the educational function of physical culture and sports. In today's researchers there is an important argument in favour of studying the significance of physical culture for the full development of man. And an attempt is made to comprehend the value potential of the phenomenon of the influence of sports activity on personality. The opinion is that sport and physical education in the context of the humanistic educational paradigm, thanks to the latest innovative mechanisms, are intended to ensure the integration into the system of social relations of each person, regardless of its physical capabilities and sports potential. However, in today's sociocultural dynamics becomes more difficult to diagnose what value priorities is modern sport and physical culture, how their traditional nurturing able to help people find ideological orientation for their own actions.

It should be further based on the specifics of the current two levels of sporting values: personal and social, to develop innovative mechanisms of perception of social and cultural values as personal property. Thus, the development of physical culture and sports, in social integration with other social factors, extends its influence on the person and society as a whole. The worldview and educational potential of this sphere of human activity is growing and is reflected in the system of education of the individual and in its socio-cultural environment of the modern globalized society.

Conceptual principle difference in the sport upbringing and upbringing of the physical culture of the individual: physical education is a pedagogical process of forming the physical culture of the individual with corporal-physical needs and spiritual values as the basis of a harmonious personality; sport upbringing is focused, for the most part, on the absolute parameters of sporting results, including the achievement of record and the associated social prestige.

Key words: *sport, physical culture, values, upbringing, education, activity, conceptualization, personality, student youth.*

Стаття надійшла до редакції 21.09.2018 р.